

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра історії

**РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ
В 50-х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 80-х рр. ХХ ст.**

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи

на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконав:

студент VI курсу групи 634

Галузь знань: 03 «Гуманітарні науки»

Спеціальність: 032 «Історія та археологія»

Незнаюк Сергій Юрійович

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор

Котляр Юрій Вадимович

Миколаїв – 2020

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Суспільне життя України визначається інтересом її громадян до недавнього минулого Української держави, особливо періоду Радянського Союзу. Серед сфер людського життя, найбільших змін в СРСР зазнала духовна та релігійна сфери. Це стосується не лише змін в структурі релігійних організацій, а й власне повсякденного життя пересічних віруючих. Зміни відбувалися на різних етапах існування Радянського Союзу, проте найбільш вагомими були у 50–80-х рр. ХХ ст. Суспільство, в якому релігійний світогляд був пануючим для більшості населення, за менш ніж п'ятдесят років змінилося повністю, а громадяни, які вірили в Бога, почали сприйматися як носії пережитків минулого, а нерідко, як і вороги радянської влади. Такі історичні реалії визначають актуальною проблему вивчення релігійних процесів, особливо у вказаний період.

Зв'язок між релігією і суспільством поширюється на різні сфери суспільної діяльності: культурну, політичну, сімейну, економічну. Вивчення їх може бути більш глибоким, якщо проаналізувати становище релігії в суспільстві, визначити специфіку релігійності населення, особливо в той період історії, коли релігійне життя було під фактичною заборонаю.

Актуальність проблеми дослідження зумовлена потребою в об'єктивній і неупередженій реконструкції досвіду державно-церковно-суспільних відносин на різних етапах минулого України, для уникнення зайвих нашарувань і суперечностей у ході сучасного поступу держави. Тем більш важливим, є маловивчений на сьогодні регіональний аспект проблеми.

Об'єктом дослідження є релігійна ситуація в Україні в добу існування Радянського Союзу.

Предметом дослідження є релігійне життя на Півдні України в 50-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст.

Мета і завдання дослідження. Основна мета дипломної роботи полягає у побудові наукової картини релігійного життя населення Півдня України в 50-х – середині 80-х рр. ХХ ст. Мета конкретизується і розглядається у таких основних завданнях:

- проаналізувати історіографію, джерельну базу і теоретико-методологічні основи проблеми;
- розглянути процес формування антирелігійної політики радянської влади в УРСР в 20–40 х рр. ХХ ст.;
- дослідити особливості релігійного життя на Півдні України в 50-х – 80-х рр. ХХ ст.;
- показати прояви релігійного дисидентства в Південному регіоні в досліджуваний період.

Хронологічні межі роботи охоплюють період із середини 1950-х до середини 1980-х рр., тобто епохи «відлиги» та «застою». Проте інколи автор виходить за вказані хронологічні межі, розглядаючи релігійне життя населення більш раннього періоду 20-40-х рр. ХХ ст., щоб краще зрозуміти динаміку змін, яких зазнавала релігія.

Територіальні рамки дослідження визначені межами історичного регіону південної частини України, що входила у досліджуваний період до складу УРСР. У сучасному адміністративно-територіальному плані – це Миколаївська, Одеська, Херсонська, Запорізька області та Автономна Республіка Крим, яка увійшла до складу УРСР у 1954 р.

Методологічною основою роботи є принципи історизму, об'єктивності та всебічності пізнання, які дозволяють з належною повнотою реконструювати тогочасні процеси що стосуються релігійного життя населення на Півдні України в 50-х – 80-х рр. ХХ ст. та забезпечити вірогідність результатів дослідження.

Складність і багатогранність теми передбачає реалізацію зазначених принципів шляхом використання комплексу загальнонаукових (історичного та

логічного) та спеціально-історичних методів (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-порівняльний, ретроспективний). Поєднання зазначених принципів і методів при опрацюванні теми стало методологічним фундаментом для отримання об'єктивних оцінок, обґрунтованих висновків і достовірних результатів, а отже – й розв'язання наукових завдань і досягнення кінцевої мети дослідження. Різноманіття методів дослідження, використаних при написанні роботи, дало можливість автору по-новому поглянути на проблематику досліджуваної теми.

Наукова новизна отриманих результатів. На основі аналізу джерельної бази та історіографічного доробку, автором уперше розглянуто релігійне життя населення Півдня України в 50-х – середині 80-х рр. ХХ ст.

Практичне значення дипломної роботи полягає у можливості використання її результатів та матеріалів при написанні узагальнюючих праць з історії України, спеціальних курсів з історії релігії й церкви на Півдні України, а також у процесі викладання відповідних дисциплін у вищій школі, під час історико-краєзнавчої роботи. Праця може прислужитися фахівцям, які досліджують проблеми історії релігії України в радянський період.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки, отримані в результаті дослідження доповідалися на Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Могилянські читання – 2017, 2019»:

- Незнаюк С. Ю. Репресії проти духовенства на території Миколаївщини в ХХ ст. // Революції і голодомори в історичній спадщині України. «Могилянські читання – 2017». Всеукраїнська науково-практична конференція. «Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. С. 42–44.
- Незнаюк С. Держава і церква на Півдні України в 40-80-х рр. ХХ ст. // «Могилянські читання – 2019: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»: ХХІІ

Всеукраїнська науково-практична конференція: тези доповідей наукової конференції «Українська історія в контексті регіональних досліджень». – Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2019. – С. 41-43.

Публікації:

- Незнаюк С. Ю. Історіографія репресивної політики влади проти духовенства Півдня України в 20–30-ті рр. ХХ ст. // Наукові праці: науково-методичний журнал. Випуск 309. Т. 321. Історія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2019. С. 42–48.

Структура дипломної роботи. Мета, предмет і завдання дослідження зумовили структуру роботи, яка складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів основної частини (9 підрозділів), висновків і списку використаних джерел та літератури (137 найменувань). Загальний обсяг роботи – 118 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання, територіальні та хронологічні межі, розкрито наукову новизну і практичне значення дослідження.

У **першому розділі «Стан наукової розробки проблеми»** розкрито історіографію теми, її джерельну базу та методологію. Розділ включає в себе три підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Історіографія проблеми»* визначено, що у працях дослідників, яких цікавить релігійне життя в УРСР загалом і становище церкви та релігії в окремих регіонах, головна увага зосереджена на релігійній політиці радянської влади, взаємовідносинах між державою та церквою, боротьбою радянської влади з церквою та релігією взагалі. Праці, які певною мірою стосуються досліджуваного питання, умовно можна розподілити на такі групи за проблемно-тематичним принципом та хронологічними періодами: радянська історіографія, зарубіжна історіографія, сучасна українська історіографія. В цих роботах закладені певні відмінності за змістом та розставлені різні акценти при їх написанні.

У *підрозділі 1.2 «Джерельна база»* охарактеризовано використані в роботі джерела. Серед них неопубліковані документи і матеріали; збірники документів на релігійну тематику; законодавчі та інші нормативні акти вищих владних структур Радянського Союзу та УРСР; матеріали соціологічних опитувань; довідкові матеріали.

У *підрозділі 1.3 «Методологія та методи дослідження»* показано, що складність і багатогранність теми передбачає реалізацію використання комплексу загальнонаукових (історичного та логічного) та спеціально-історичних методів (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-порівняльний, ретроспективний). Різноманіття методів дослідження,

використаних при написанні роботи, дало можливість автору по-новому поглянути на проблематику досліджуваної теми.

У другому розділі **«Антирелігійна політика радянської влади в Україні»** розкриті питання щодо формування радянського антицерковного законодавства в 20–30-х рр. та лібералізації державно-церковних відносин в 40-х рр. ХХ ст.

У підрозділі 2.1 *«Процес формування радянського антицерковного законодавства в 20–30-х рр. ХХ ст.»* визначено, що 1920-ті – 1930-ті рр. увійшли в історію як один з найтрагічніших періодів існування релігії. У СРСР в цілому та Україні зокрема, відбувалася постійна трансформація законодавства у релігійній сфері, що була спрямована на реалізацію репресивної політики та ліквідацію церкви. Зміни в законодавстві були спричинені потребою державного регулювання в бік обмеження прав і повноважень релігійних організацій, які діяли в правовому полі держави, та обмеження їх впливу. Сформоване радянською владою законодавство щодо відокремлення церкви від держави було спрямоване на формування широкого кола правовідносин та визначало їх різноманітний об'єктивний склад, превентивні, регулятивні, охоронні заходи та способи правового регулювання.

У підрозділі 2.2 *«Лібералізація церковно-державних відносин в 40-х рр. ХХ ст.»* показано, що під час Другої світової війни радянське керівництво радикально змінило свою політику щодо церкви, намагаючись зробити з неї союзника. Така лібералізація була зумовлена зовнішніми та внутрішніми обставинами. Можна говорити, що це був черговий тактичний крок влади. До релігійних течій, які опинилися у найбільш сприятливій ситуації після війни, належить насамперед Російська Православна Церква. Керівництво СРСР на чолі зі з Й. Сталіним, послабивши тиск на РПЦ, використовувало її у своїх цілях – для посилення впливу в інших країнах, формування позитивного іміджу влади на окупованих територіях.

У третьому розділі «Особливості релігійного становища на Півдні України в 50-х – 80-х рр. ХХ ст.» висвітлено проблеми, пов'язані з наступом радянської держави на релігію в 1950-х – першій половині 1960-х рр., а також охарактеризована релігійна ситуація в середині 1960-х – середині 1980-х рр. на Півдні України.

У підрозділі 3.1 «Наступ радянської держави на релігію в 1950-х – першій половині 1960-х рр.» визначено, що в період правління М. Хрущова в країні відбулися докорінні зміни в політиці щодо релігії. В другій половині 50-х – середині 60-х рр. ХХ ст. тогочасні владні структури вбачали у відродженні релігії небезпеку для побудови комуністичного суспільства. А оскільки будівництво комунізму теоретично обумовлювало знищення всякої релігії, вони почали застосовувати проти церкви рішучі жорсткі заходи. При цьому 1954–1958 рр. стали визначальними в процесі реалізації державної антирелігійної політики. Центральне місце в цій боротьбі зайняла науково-атеїстична пропаганда, використовувались також наступні методи: оподаткування для підриву матеріальної бази релігійних громад та церков, переведення духовенства на тверді оклади; реформа церковного управління, що усувала духовенство і служителів культу від безпосереднього керівництва громадою, примусова ліквідація монастирів та скитів, припинення паломництва до святих місць, заборона благодійної і просвітницької діяльності РПЦ та іншими релігійними громадами; обмеження освітнього процесу духовних навчальних закладів, впровадження цивільних безрелігійних свят та обрядів.

У підрозділі 3.2 «Релігійна ситуація в другій половині 1960-х – середині 1980-х рр.» вказано, що в епоху «застою» відбулася певна лібералізація релігійної політики. Влада фактично відмовилася від прямого порушення Конституції та державно-нормативних актів у релігійній сфері, що виявилось у зменшенні тиску на релігійні організації та віруючих. Боротьба з релігією змістилася у сферу атеїстичної пропаганди та виховання. Незважаючи на

лібералізацію релігійної політики, значною залишається кількість притягнутих до кримінальної та адміністративної відповідальності віруючих.

Горбачовська перебудова започаткувала перегляд державно-церковних взаємин. Радянська періодика почала акцентувати увагу на позитивних сторонах релігії та діяльності церкви. Остання починає поступово повертати свої позиції у сфері соціальних впливів, релігія за кілька років стала потужним фактором суспільного життя.

У четвертому розділі **«Релігійне дисидентство в Південному регіоні»** проаналізовано діяльність протестантських релігійних течій та показано становище «Свідків Єгови».

У підрозділі 4.1 *«Діяльність протестантських релігійних течій»* визначено, що протестантські організації відігравали значну роль у релігійному рухові опору радянському режимові на Півдні України. Вони здійснювали зв'язок з нелегальними організаціями інших регіонів, використовуючи легальні методи боротьби у межах чинного законодавства СРСР, намагаючись реалізувати своє конституційне право на свободу віросповідання. Вказані релігійні організації в атеїстичній літературі вважалися сектантськими. Їх учасників звільняли з роботи. Штрафували, притягали до кримінальної відповідальності.

У підрозділі 4.2 *«Становище «Свідків Єгови»* вказано, що «Свідки Єгови», порівняно з іншими конфесіями протестантського напрямку, зазнавали найбільших утисків. Громади цієї конфесії не реєструвалися владою й тому змушені були діяти нелегально. Органи влади вбачали в їхній діяльності антирадянські моменти й переслідували активних єговістів, притягаючи їх до кримінальної чи адміністративної відповідальності. Зокрема, їх переслідували за поширення «недозволеної» релігійної літератури й проведення релігійних зібрань. Деякі єговісти були засуджені за відмову служити в армії. Діяльність в нелегальних умовах, а також жорсткий тиск

владних органів не дав можливості «Свідкам Єгови» суттєво розгорнути свою діяльність на території УРСР.

У **висновках** обґрунтовано теоретичні узагальнення й нові підходи до вирішення наукових проблем. У ході наукового дослідження теми було досягнуто наступних висновків:

1. Історіографія проблеми релігійного життя на Півдні України в 1950–80-ті рр. пройшла кілька етапів у своєму розвитку, що відрізняються якісними та кількісними показниками. Критеріями періодизації історіографічного процесу стали зміни в методології, концепції та проблематики досліджень зі вказаної теми з урахуванням історико-хронологічного підходу.

В основу аналізу історіографічного доробку з окресленої проблематики було покладено проблемно-хронологічний принцип. Такий підхід пов'язаний з великою актуальністю релігійної тематики у науковій думці, що призвело до широкого її висвітлення. Згідно територіально-хронологічного підходу, весь спектр досліджень аналізовано за наступною схемою: радянські, зарубіжні, українські сучасні. Доцільність такого поділу історіографічних здобутків з досліджуваної проблематики обумовлена різним ідеологічним контекстом, представленим у цих працях.

Аналіз історичного доробку, присвяченого релігійному життю Півдня України періоду середини 1950-х – середини 80-х рр., показав, що дослідники основну увагу приділяли розглядові релігійної політики радянської влади, взаєминам між владою та церквою.

Джерельна база окресленої проблеми є різноплановою та неоднорідною за своєю внутрішньою природою. Ця неоднорідність виявляється діалектичному поєднанні різних за своїм характером документів, стилем їх викладу та розмаїттям підходів. Змістовне наповнення джерельної бази, яка за своєю науковою природою є динамічною з огляду на складність, багатовекторність проблеми, що досліджується. Сюди входять документи та матеріали державних архівів, опубліковані збірки документів державних і

компартиїних органів, дані соціологічних опитувань, здійснених у радянський період, довідкові матеріали. Більшості джерел притаманні недоліки, зумовлені радянськими суспільно-політичними реаліями.

Набір джерел із зазначеної теми є достатньо репрезентативним і цілком дозволяє розв'язати досліджувані питання.

Методологічні основи дослідження базуються на двох фундаментальних принципах – історизму і об'єктивності, що поєднуються з принципами системності та комплексності, багатofакторності, діалектичного принципу, із застосуванням історичного, цивілізаційного, регіонального, ціннісного, системного та структурно-функціонального підходів, а також загальнонаукових, конкретно-історичних, спеціально-історичних, джерелознавчих, міждисциплінарних методів. Базуючись на вказаних принципах, підходах та методах, автор здійснив спробу провести комплексний аналіз проблеми релігійного життя населення на території Південної України упродовж 50-х – першої половини 80-х рр. ХХ ст.

2. 1920-ті – 1930-ті рр. увійшли в історію як один з найтрагічніших періодів існування церкви на Півдні України. Концепція комуністичної партії була спрямована проти церкви як соціального інституту і відзначалася відверто атеїстичним спрямуванням.

Антирелігійна політика радянської влади у своєму розвитку пройшла три етапи: перший – 1920-ті рр. – збігається з установленням радянської влади в Україні й характеризується початком переслідування релігії як світогляду, що протистояв більшовицькому; другий – тривав з 1929 р. до середини 1930-х рр. – був пов'язаний з «соціалізацією» українського села. Його наслідком стало витіснення релігії з життя народу та нищення церкви як соціального інституту; третій етап розпочався в другій половині 1930-х рр. і тривав до початку Другої світової війни. У цей час почали застосовуватися найжорсткіші методи, спрямовані на фізичне винищення духовенства, матеріальних і релігійних цінностей та пряме руйнування церков.

Антицерковна політика на Півдні України являла систему політичних, правових, адміністративних та ідеологічних заходів, направлену на послаблення позицій церкви, витіснення її із суспільного життя регіону. Антицерковна політика на Півдні України вибудовувалася, виходячи із твердження про церкву як головного ворога радянської держави. Цілі такої політики полягали у витісненні церкви з усіх ланок життя суспільства, ліквідації економічного підґрунтя для існування, позбавлення майна та можливості відстоювати право на власне існування. Генеральна лінія, основні напрями та завдання цієї політики визначалися союзним та республіканським центрами, проте виконавцями були представники місцевої влади та активу.

Комплекс антицерковної політики на Півдні України включав в себе позбавлення церкви прав юридичної особи, можливості вести релігійну пропаганду, видавничу, освітню, соціальну, економічну діяльність. Головна мета антицерковної політики полягала у створенні таких умов, за яких будуть закриті усі храми та ліквідовані релігійні громади.

В 40-х рр. ХХ ст. радянське керівництво на чолі з Й. Сталіним відмовилося від попередньої жорсткої антирелігійної політики. Це було зумовлено низкою внутрішніх та зовнішніх факторів. Радянська влада дозволила РПЦ та багатьох іншим релігійним течіям легально функціонувати в обмежених (доволі широких порівняно з довоєнним періодом) рамках. Водночас, церкву використовували для поширення патріотичних настроїв серед населення під час війни та в зовнішньополітичних цілях після її закінчення. Однак, дозвіл на легальне функціонування стосувався лише тих релігійних течій, які виявили свою лояльність до радянської влади.

3. Перші роки «відлиги» в цілому позитивно позначилися на житті релігійних громад. Влада відійшла від жорсткого репресивного курсу й дала деякі послаблення релігійному життю. Однак все це носило обмежений, тимчасовий характер, не змінило загального курсу на побудову соціалістичного суспільства, де релігії не було місця. Влада в атеїстичній

пропаганді широко використовувала всі засоби ідеологічного, а також – і адміністративного впливу.

Ліквідовувалися громади, закривалися храми, приміщення церков використовувалися під спортзали, склади та ін. Служителі культу зазнавали утисків. Масово випускалася антирелігійна література, проводилися лекції. Таким чином, боротьба з релігією в радянському суспільстві набула тотального характеру. Отож «відлиги» щодо релігійного життя не відбулося.

Внаслідок застосування репресивних заходів щодо духовенства та віруючих частина священнослужителів південноукраїнських областей нерідко зрікалися сану, інші переходили до богослужінь в домашніх умовах. З'ясовано, що внаслідок хрущовської антирелігійної політики в Південному регіоні УРСР зменшилася загальна чисельність легально діючих служителів культу, а також кількість функціонуючих молитовень. Така політика тривала аж до усунення від влади М. Хрущова.

Незважаючи на це, більшість віруючого населення продовжувала дотримуватися релігійних обрядів у приватному порядку, релігійним громадам таки вдалося вистояти, успішно протистояти органам державної влади, підтримувати релігійність населення.

Радянське керівництво епохи «застою» дозволило певну лібералізацію у ставленні до церкви та віруючих. Влада відмовилася від явних антизаконних дій і намагалася антирелігійні дії прикривати постановами та указами. Більша увага почала приділятися пропаганді та вихованню. Хоча кількість діючих храмів продовжувала зменшуватися, проте не було їх масового закриття, як за хрущовської доби.

Перебудова, що її започаткував М. Горбачов, поклала початок новій політиці в релігійній сфері. Тому, останню третину 1980-х рр. можна вважати переломним періодом у відносинах держави і церкви. На шпальтах періодики, сторінках книг дедалі частіше з'являється інформація про позитивну роль релігії.

4. Окремий різновид дисидентського руху на Півдні України носив релігійний характер. Релігійна опозиція виступала проти втручання держави у діяльність віруючих, проти закриття храмів, переслідування підпільних богослужінь. Незважаючи на те, що в Конституції СРСР гарантувалася свобода віросповідання, на практиці це ніколи не працювало, а влада вдавалася до цілого ряду заходів для боротьби з релігійними віруваннями. Заходи проявлялися в різних сферах: проведення атеїстичної агітації, обмеження кількості релігійних публікацій, закриття храмів та молитовних будинків, засилання агентів спецслужб в середовище священнослужителів, застосування до віруючих адміністративних, кримінальних та економічних санкцій. У радянській пресі та атеїстичній літературі велася відверта кампанія проти сектантських організацій.

Відомими представниками релігійної опозиції на Півдні України були протестантські секти – баптисти, п'ятидесятники, адвентисти, «Свідки Єгови». Вони відправляли свої релігійні потреби в автономних конгрегаціях, навчали дітей, як цього вимагає їхня віра, нерідко відмовлялися реєструватися в органах влади, що ускладнювало контроль над ними. Їхні релігійні погляди, організація, що спиралася на відданість вірі, приваблювали численних ново навернених, особливо на Півдні України. Найскладнішою була ситуація зі «Свідками Єгови», які зазнавали депортацій та кримінальних переслідувань з боку влади.

Релігійність населення Півдня України впродовж 1950–80-х рр. поступово знижувалася. Цьому сприяла антирелігійна політика радянської влади. Так, в другій половині 1950-х рр. у «добу відлиги» відбулися радикальні зміни у ставленні влади до церкви. Було закрито тисячі храмів та молитовних будинків, посилено антирелігійну пропаганду. Епоха «застою» з середини 60-х рр. ХХ ст. призвела до певної лібералізації у ставленні до церкви та віруючих. Влада відмовилася від відвертих антизаконних дій і намагалася їх прикривати указами та постановами. Перебудова, з середини 80-х рр. ХХ ст.,

поклала початок новій політиці в релігійній сфері, в результаті якої держава перейшла до нейтрального ставлення до церковних організацій.

АНОТАЦІЯ

Незнаюк С. Ю. Релігійне життя на Півдні України в 50-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст. – На правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2020.

Серед сфер людського життя, найбільших змін в СРСР зазнала духовна, релігійна сфера. Це стосується не лише змін в структурі релігійних організацій, а й власне повсякденного життя пересічних віруючих. Зміни відбувалися на різних етапах існування Радянського Союзу, проте найбільш вагомими були у 50–80-х рр. ХХ ст.

Об'єктом дослідження є релігійна ситуація в Україні в добу існування Радянського Союзу. Предметом дослідження є релігійне життя на Півдні України в 50-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст.

У процесі дослідження було з'ясовано, що релігійність населення Півдня України впродовж 1950–80-х рр. поступово знижувалася. Цьому сприяла антирелігійна політика радянської влади. Так, в другій половині 1950-х рр. у «добу відлиги» відбулися радикальні зміни у ставленні влади до церкви. Було закрито тисячі храмів та молитовних будинків, посилено антирелігійну пропаганду. Епоха «застою» з середини 60-х рр. ХХ ст. призвела до певної лібералізації у ставленні до церкви та віруючих. Влада відмовилася від відвертих антизаконних дій і намагалася їх прикривати указами та постановами. Перебудова, з середини 80-х рр. ХХ ст., поклала початок новій політиці в релігійній сфері, в результаті якої держава перейшла до нейтрального ставлення до церковних організацій.

Ключові слова: релігія, православна церква, протестантські течії, релігійне дисидентство, лібералізація.

Abstract

Serhii Neznaiuk. "Religious life in the South of Ukraine in the 50's - early 80's. XX century."-on the rights of manuscript.

Thesis for a master's degree. Petro Mohyla Black Sea National University. - Mykolaiv, 2020.

Among all spheres of human life, the most radical changes in the USSR were in spiritual, religious sphere. This applies not only to changes in the structure of religious organizations, but also to the daily life of ordinary believers. Changes occurred at different stages of the Soviet Union's existence, but they were most significant in the 1950's and 1980's.

The object of research is religious situation in Ukraine at the period of the Soviet Union. The subject of the study is religious life in the south of Ukraine in the 1950's - the first half of the 1980's.

In the course of the study, it was found that the religiosity of population in the South of Ukraine gradually declined during the 1950's and 1980's. This was facilitated by the anti-religious policies of the Soviet authorities. Thus, in the second half of the 1950s, a radical change in the attitude of authorities to the church took place in the "thaw age". Thousands of temples were closed, anti-religious propaganda intensified. The era of "stagnation" from the mid 60's of the XX century. has led to some liberalization in the attitude of the church and believers. Authorities have abandoned outright unlawful acts and tried to cover them with decrees and decrees. Perestroika, since the mid-80's of the twentieth century initiated a new policy in the religious sphere, as a result of which the state switched to a neutral attitude with church organizations.

Key words: religion, orthodox church, protestant, Faith-dissident, liberalization.